

Vaqif YUSİFLİ,
filologiya elmləri doktoru

"Ramiz Rövşenin böyük şair olması bir kimsədə şübhə doğurmamalıdır"
(Anar)

Əlli ilə yaxındı Ramiz Rövşeni tanıyıram. ADU-nun filologiya fakültəsində (o, məndən üç kurs yuxarıda oxuyurdu) bütün tələbələr onu şair kimi tanıyırdılar. Ramiz hər bir hərəkətində - istər müəllimlər, istərsə də tələbələr olsun, xüsusi rəftarı, danışıq tərziləri ilə seçilirdi. Yaraşılıq, görkəmli, səliqəli geyimi, hətta səsi ilə də diqqət mərkəzində idi. İlk şeirlərini səhv eləmirəmsə, "Ramiz Mükəmməl" imzası ilə çap etdirmişdi. Yəni də səhv eləmirəmsə, şair Qasım Qasımzadə hansı qəzətdə ona "Uğurlu yol" yazmışdı. Amma Ramizin ədəbiyyata gəlişi qalmaqalsız keçmədi. Yetmişinci-səksəncinci illərdə Ramizin şeirləri ilə bağlı iki bir-birindən fərqli münasibətin şahidi olduq. Onun qeyri-adi istedadını dəyərinə

Şeirdə sözün təzəsi, köhnəsi varmı? Məncə, yox! Amma şeirdə sözü öz adiliyindən çıxarıb ona poetik mənə vermək, sözü şeirə, şeiri poeziyaya çevirmək hüneri var. Füzulinin "Ver sözə ehyə ki" məntiqi məhz bu həqiqəti ifadə edir.

Birincisi, ondan başlayım ki, Ramiz Rövşenin şeirlərində sözlər dipdiridir, lap canlılar kimi nəfəs alır-nəfəs verir. O, sözün ruhunu və havasını yaradan şairlərdəndir. Baxın bu sözlərə: Quş, kötük, bulud, güzgü, ay işığı, çiçək, tabut, daş, ölüm, ayrılıq, yuxu, qapı. Bunlar təzə sözlər deyil, amma Ramizin şeirlərində hər biri bir obraza çevrilir.

*Ay işığı düşdü göydən,
canımdan-qanımdan keçdi.
Gözümün içindən keçdi,
Özümün içindən keçdi,
keçdi, dabanımdan keçdi.*

İnsanın Təbiətlə vəhdəti poeziyamızın minillik tarixi boyunca hiss edilmiş, amma təbiətdə insanı, insanda təbiəti əks etdirmək və bunların vəhdətinə klassik poeziyada Füzulidən sonra ən çox müraciət edilən XX əsr şairləri olubdur. Ramiz Rövşəndə bu vəhdət panteist dünya durumu ilə diqqəti cəlb edir. Ay işığı insanın içindən keçir, onun varlığına saplanır: "Bu gecə ay işığına çarmıxlanıb qalan mənəm!" Başlı kəşik gözəl kötük-əs-

dirir.

Hecə şeirinə məxsus bütün texoloji-truktur müəyyənlilik bir yana, ritm, musiqi, şeirin aşladığı estetik zövq bir yana, bu heca şeirləri məzmunca da mükəmməldir.

Şairlərin dönə-dönə müraciət etdikləri mövzular var, təbii ki, Ramiz Rövşən də bu mövzulara üz tutub. Amma Ramiz hər hansı ənənəvi mövzuya təzə rəng qatır. Məsələn, ayrılıq mövzusu Azərbaycan poeziyasının heç vaxt köhnəlməyən, amma son illərdə şablonlaşan, eyni təsvir vasitələri ilə "süslənən" bir mövzudugöz yaşları, sızıltı, ağlaşma üstündə köklənir. Təzə ayrılıq havası səsləndirilən nümunələr çox az (zirvə şeir Əli Kərimin "Qayıt" şeiri). Ramiz Rövşenin "Çiçəklər doğulur bu yaz gecəsi" şeiri ayrılığın ənənəvi "kodlarını" vurub uçurur, ayrılığın özünə nikbin bir çalar aşılayır.

*Çiçəklər doğulur bu yaz gecəsi,
Bu yaz gecəsində sevməyə nə var?
Dərsəm güllərini bu gələn yazın,
Sallanıb yellənsəm budaqlarından,
Eşitsəm adımları sevan bir qızın
Hələ öpülməmiş dodaqlarından,
bu yaz gecəsində ölməyə nə var?"*

Qırx il bundan öncə böyük şairimiz Rəsul Rza yazdı: "Müharibədən çox yazılıb, yəni də dönə-dönə bu

rübəsini verən dahi alim-şairimizdir". Və Füzuli haqqında yazdığı çox dəyərli monoqrafiyasında bunu sübut edir. Söz yox ki, hər bir poeziyanın yaranışında üzlərlə ağıllı, hissiyyatla zəkənin vəhdəti iştirak edir. Ramiz Rövşenin poeziyasını bu mənada "fikir poeziyası" kimi də dəyərləndirmək olar. Ramizin şeir dünyası maraqlı, həm də orijinal fikirlərlə zəngindir. Amma bu fikirlər quru, soyuq sillogizmlərlə deyil, poeziyanın isti nəfəsi ilə qızınaraq ifadə edilir. Baxın:

*Ölünce
neçə-neçə qapıdan keçir adam,
Dünya-
üz tutduğumuz qapılarla doludu
Bəlkə də,
üzümüze çırpılan qapılardan
Üzümüze açılan
Qapılar qorxuludu.*

*Mənim balam,
hamımız doğulanda ağlarıq,
Anaların canından
qovulanda ağlarıq.
Bəlkə yaşamaq deyil
dünyaya gəlməyimiz.
Bəlkə doğulan kimi
başlayır ölməyimiz.*

"BİR QOCA İŞIĞAM MƏN BU YAŞIMDA"

qiymətləndirənlər çox oldu (Rəsul Rza, Əkrəm Əylisli, Yaşar Qarayev, Məmməd Araz, Aydın Məmmədov, Kamil Vəliyev, Arif Əmrahovlu), "müccərd, əcaib assosiasiyalara uyduğunu, milli müəyyənlilikdən məhrum obrazlar yaratdığını, eksperiment xarakteri daşıyan axtarışlar apardığını" iddia edənlər də (Asif Əfəndiyev) İndi yetmiş yaşlı Ramiz Rövşən - artıq poeziyada tam, yetkin bir şair obrazı ilə müqayisədə ötən illərin təriflərini də, tənqidlərini də yada salmaq istəməzdim. Əsl şairin yolu, yaradıcılıq axtarışları təriflərsən, tənqidlərsən başa gəlmir. Ramiz Rövşenin bütün bu yazılanlara heç bir münasibət bildirməməsi şəxsən mənim üçün təəccüb doğurmur, çünki Ramiz üçün ŞEİR, ŞAİRLİK birinci sırada durur.

Ramiz Rövşən nadir şairlərdəndir ki, poeziyada öz yerini, mərtəbəsini hamıdan artıq özü duyur. "Mən özüməndən müştəbeh deyiləm. Mən özüməndən arxayınam. Mən təkə Azərbaycan yox, bütün dünya poeziyasından da az-çox xəbərdaram. Və özümün bu poeziyada yerimi, mərtəbəmi də çox gözəl bilirəm. Və təkə Azərbaycan yox, bütün dünya yığılıb desə ki, Ramiz Rövşəndən yaxşı şair yoxdu, mən aldanıb öz mərtəbəmdən bir pillə də yuxarı qalxmaram. Və bütün dünya yığılıb desə ki, Ramiz Rövşəndən pis şair yoxdu, mən yenə aldanıb öz pilləmdən, mərtəbəmdən bir pillə də aşağı düşmərim".

Ramiz Rövşən bənzərsiz şairdir, bunu demək çox asandır və onun təkarsızlığı, şeirimizə gətirdiyi yeniliklər heç filoloq olmayan hər hansı peşə sahibinin də dilindən eşidilə bilər. Ancaq bütün bunları bircə-bircə incələmək də lazımdır, çünki Ramiz Rövşenin poeziyası bir neçə yazını istisna eləsək, tam və dolğun şəkildə açılmayıb. Bəri başdan deyim ki, söylədiyim fikirlər uzun illər Ramiz Rövşenin şeirlərini oxuyub anlama biləcəyim qədərdir. Bu fikirlər bir tənqidçinin bir şairə münasibətindən daha çox, bir tənqidçinin ümumən şeirə münasibətinin ifadəsidir.

*Hamı söz çıxarır sözün içindən,
şair öz sözündən bezməsin gerek.
Demə: "Göz dünyanı görmək üçündü"
kor da öz gözündən bezməsin gerek.
Bu köhnə sözlərə
kimdi o gülən?
Hanı təzə sözün, atam balası?!*
*Allah bu dünyadan
bezmirsə hələ,
Bəndə niyə bezsən, atam balası?*

lində, burada insan taleyi, insana - onun ölümünə balta çalmağın dəhşəti canlandırılır. "Ucalıqdan yıxılсан da, yenə canın sağ olsun, Bu dünyada sən yıxılan ucalıqlar qalacaq". Bəlkə də heç bir şairdə ağacı, buludu, yağışı, çiçəyi, daşı bu qədər metaforik planda təcəssüm etdirən ikinci belə bir şairimiz yoxdu.

*Anam bulud, canım bulud,
Səni gördüm, bağrımın başı göynədi,
Gözümün yaşı göynədi,
Evimin divarı-daşı göynədi, -
al bu daş-divarın əlindən məni,
qurtar məni, apar məni özünən.
Ramiz Rövşən sözün metaforik təcəssümündə
ən kamil şairdir, desəm, məndən inciməsinlər.
Bir torpaq parçası qaçar dalımcə,
elə bil boyuma biçilib mənim.
Qopub kəndimizin ay işığıyla
qurbağa səsi dolu
axşamlarından,
bir torpaq parçası qaçar dalımcə.*

Ramiz Rövşən şeiri milli poeziyamızın yaşarı ənənələrinə bağlıdır, bu haqda söz açanda iki amili nəzərdən qaçırmaq olmaz. Birincisi; R. Rövşən ənənəvi şeirin - heca şeirinin müasir ədəbiyyatımızda potensial imkanlarını reallaşdıran, "köhnə havalarda" təzə notlar səsləndirən şair kimi diqqəti cəlb edir.

*Şirin-şirin yuxudaydıq,
Bir zalım oyatdı bizi.
Anaların qucağından
Bu dünyaya atdı bizi.*

*Düşdük yolların ağına,
Vaxtımızın sorağına,
Qatdı bizi qabağına,
Əlində oynatdı bizi.*

*Biz ki, yol nədi bilməzdik,
Biz ki, öl nədi bilməzdik,
Bilsək dünyaya gəlməzdik,
Analar aldatdı bizi.*

Bu şeir gəraylı formasında yazılıb. Forma baxımından XVII-XVIII əsrlərin gəraylılarından seçmək çətindir. Amma məzmunca, XX əsrin poetik tənqidi rübəsinə əks et-

mövzudan yazılacaqdır. Belə yazılarda qürur hissi ilə yanaşı, kədər, göynək, qəhrəmanlıq, dözümlü, hüner lövhələri ilə yanaşı, intizar, itkilərin ağrısı, qəmli duyular da var. Müharibə haqqında, daha geniş ölçüdə desək, İNSAN haqqında, bir rəngli boya ilə real lövhələr yaratmaq əsl sənət yolu, yaradıcılıq yolu deyil. Ramiz Rövşenin "Ağlar" silsiləsindən olan bu şeirləri kədərli olduğu qədər təbii. Bu, müharibə dövrünün ümidli, kədərli, intizarlı, inamlı günlərindən bir səhifədir. Böyük şairin bu fikrinin həqiqi olduğunu Ramizin "Qapı" poeması da sübut edir. "Bu dünyanın dörd ili, Dava ili, dörd ili".

*Nə davadan balan gəldi,
Nə evinə gəlin gəldi,
Gözün aydın, Ziba nənə,
Aç qapını, ölüm gəldi!..*

Ramiz Rövşenin təsvir etdiyi dünya Qapıdan başlayır. Qapı obrazı həmin dünyaya çıxış üçün bələdçidir. Qapının bu tayında dünyanın adilikləri ilə üzleşsən, amma Ramiz Qapının bu tərəfini yox, o tayını görür. Qapının o tayında Ağrı, Göz yaşı, Ölüm, Yuxu, Sevgi var. Allahı Qapının bu tayında, hər cür adiliklər və xırdalıqlar içində görmək mümkün deyil. Sinəsində süngü yarası, dalıqlıq uzanan Ziba nənənin oğlu başı üstə yarpaqları, buludları görür. "Ölüməndən sonra ağrı yoxdu" - amma "yarası hələ də ağrıdırdı".

*Gözləri
düz Allahın gözlərinə baxırdı
Allah dözə bilmədi,
yayırdı gözü -
Ziba nənəni gördü.
Ziba nənə "oğul" deyib ağlayırdı.
Allahın
ürayı ağrıyırdı.*

Ramizin şeirləri mifik dünya ilə real dünyanın səhədlərini uçurdu, folklor, nağıl, dastan poetikası zorla yox, təbii şəkildə bu şeirlərin ruhuna hopdu.

Ramiz Rövşenin adı qarşısında heç kəs "filosof şair" ifadəsi işlətməyib. Heç mən də o iddiada deyiləm. Amma Aristotelin bir fikrini xatırlayıram: "Poeziya insana yalnız hisslər, duyğular vasitəsilə əldə edilmiş zahirilik vermir, elmi bilikdən aşağı durmayan biliklər verir". Mərhum professor Sabir Əliyev Füzuli haqqında yazırdı ki: "Füzuli elmi şeirin, intellektual poeziyanın həm sistemli nəzəriyyəsinə yaranan, həm də parlaq təc-

Ramiz bir müsahibəsində deyir ki: "Ölüm bütün dinlərin məğzindədi. Ölüm o qədər təbii, sadə anlayışdı ki Platon deyir - hər bir yaradıcılıq öz gücünü ölüməndən alır. Mən ən çox o vaxt yazıram ki, ölümə toqquşuram. Yazmağın özündə bir ölməzlik iddiası var. Yazırsan ki, ölməyəsən, qalasan, ölüməndən sonra qalasaq. Həyatın fonu ölümə, ölümün fonu həyat deyil. Zənbuddizm fəlsəfəsində deyilir: "Bizim həyatımız ölümümüzə qısa fasilədi". Səməmi deyirəm, mən şair kimi dünyaya niyə gəlmişəm, o işimi hələ görməmişəm. Bir yazı var, onu yazmaq üçün gəlmişəm dünyaya. O yazının da hələ ondabirini yazmışam. "Toz" poemasıdır. O poemanı bitirməyincə ölmərim. Doğrudan da, Ramiz Rövşən o poemanı bitirməyib, amma "NƏFƏS ki-tablər kitabı" "Toz" şeiriylə açılır və həmin şair Ramiz Rövşenin onlarla bu tipli - fəlsəfə ilə poeziyanın vəhdətini əks etdirən şeirləri üçün epigraf hesab edilə bilər:

*Mən bir tozam,-
kim nə bilir, axı hardan qopmuşam.
Ya əvvəldən,
Ya axırdan qopmuşam.
Yorulmuşam toz olmaqdan, ilahi!
Bədənsiz, cansız olmaqdan, ilahi!
Mən bir qadın bətninə
yığılmaq istəyirəm.
Bu dünyada
insan kimi doğulmaq istəyirəm.
Mən bir tozam, azadam göy üzündə,
Nə olsun ki,
azad deyil bir adam yer üzündə.*

Ramiz Rövşenin neçə şeiri var ki, onlar hər nəsil üçün yenidən doğulur. Yəni Ramiz şeirin vaxtını Zamanın vaxtına, axarına, bir sözlə, əbədiyyətə aparan şairdir. "Ay işığı", "Qədrimi bilmədi bu adam mənim", "Göy üzü daş saxlamaz", "Bu güzgüyə bir vaxt qoşa baxardıq", "Ayrılıq", "Qara paltarlı qadın", "Nəfəs", "Tabut", "Qapı" və "Süd dişinin ağrısı"ndakı bütün şeirlər və s.

Bu yazını necə bitirmək haqda fikirləşmədən mərhum deməyə dilim gəlmədiyi Arif Əmrahovluğun Ramiz Rövşən haqqında bir yazısını xatırladım.

"Şerti olaraq poeziyanı iki yerə ayırmaq mümkündür. Qapının kənarına qədər gəlib çıxan-dünyanın çölündən danışan poeziya və qapını açib keçən-dünyanın içindən danışan poeziya. Ramiz Rövşenin şeirləri dünyanın içindən, insanın tənqidi dramından, anlamaq faciəsindən danışan poetik nümunələrdir".